

12. Genomförandet av samtal med barn, tekniker, metoder och förhållningssätt

Kunskapsdokumentets innehåll

Beskrivningen i detta kunskapsdokument om tekniker, metoder och förhållningssätt är generell och lämpar sig som stöd för alla typer av samtal med barn inom familjerättens område. Grunden för alla samtalstekniker och samtalsmetoder är själva lyssnandet som beskrivs längre fram i detta kunskapsdokument. Samtalsledaren behöver göra en egen bedömning av vilka tekniker eller metoder som är relevanta och hur dessa bör användas, utifrån det unika barnet, sin roll som samtalsledare och sammanhanget för samtalet. Samtalsledaren behöver vidare inhämta information om barnet och barnets eventuella behov av hjälpmedel för att samtalen ska bli så bra som möjliga. Informationen kan samtalsledaren dels hämta in från barnet självt dels från barnets föräldrar eller andra viktiga vuxna.

Barns kommunikativa förmåga

Barns utvecklingsnivå påverkar hur stora mängder information barn kan återge. Barn kan återge alltmer information desto äldre de blir.¹ Barns berättarstil utvecklas i nära samarbete med vuxna men den skapas också utifrån vuxnas förväntningar.² Barn kan förstås som kompetenta berättare från ungefär fyra års ålder även om tydligheten och fullständigheten i barns berättelser påverkas av hur deras kommunikativa förmåga utvecklats men också beroende på vilka chanser de får att berätta detaljerat.³ Yngre barn har begränsade livserfarenheter vilket gör att det är svårt för dem att referera till många livsupplevelser. Trots detta kan även yngre barn återge detaljerat vad som hänt och dra moraliska slutsatser av ageranden.⁴ Lingvistisk och kommunikativ omognad kan göra det svårt för barn att uttrycka sig sammanhängande och tydligt. Ordförrådet i yngre barns berättelser är mer begränsat och mindre beskrivande jämfört med vuxnas.⁵

¹ Goodman G.S och Reed R. (1986); Leippe m.fl. (1992)

² Fivush R. och Schukat, J.R. (1995)

³ Lamb M.E. m.fl., (1995)

⁴ Poole D.A och Lamb M.E. (1998)

⁵ Dale P.S. (1976)

Barnet ges möjlighet att beskriva

Samtalsledarens uppgift i samtal med barn handlar i huvudsak om att ge barnet möjligheter att beskriva sina erfarenheter, upplevelser, tankar, känslor och önskemål utifrån områdena vårdnad, boende och umgänge. För att barnet ska känna sig någorlunda bekväm i samtalet behöver samtalsledaren skapa en förtroendefull relation, som beskrivs i MFoFs kunskapsdokument om inledande samtal.

Ytterligare en förutsättning för att barnet ska känna sig bekväm med att beskriva sina upplevelser är att samtalsledaren behöver skapa flyt i samtalet, där samtalsledaren stödjer barnet att berätta med egna ord. Detta kan samtalsledaren göra genom att följa barnets tankar, och så lite som möjligt påverka vad barnet säger.

Det är viktigt att känna till det specifika barnets förmågor och begränsningar och förstå just det barnets förutsättningar för just detta samtal. Samtalsledaren behöver vara flexibel och öppen för att använda olika tekniker och metoder i syfte att underlätta för barnet i samtalet. Samtalsledaren behöver vara klar över vilken typ av samtal som ska genomföras, syftet med samtalet och fundera över på vilket sätt syftet påverkas av sättet att genomföra samtalet.

När det gäller barn med funktionsnedsättning, exempelvis intellektuell funktionsnedsättning (IF) eller autism behöver samtalsledare ha kännedom om barnens utmaningar och hitta strategier för att skapa bra förutsättningar för barnens delaktighet. Utmaningar kan bestå av följande:

- Svårigheter att förstå abstrakta ting.
- Svårigheter att sortera ut viktig information.
- Svårigheter att bedöma andra människor och situationer.
- Svårigheter att tolka det sociala samspelet.
- Svårigheter med förändringar.
- Känslighet för olika sinnesintryck.

För samtalsledaren innebär ovan nämnda utmaningar bland annat att tänka på hur en uttrycker sig i samtal med barn eftersom de kan tolka det som sägs alltför bokstavigt. Barn kan vidare ha svårigheter med att se andra i ögonen under ett viktigt samtal. Av den anledningen är det därför av stor vikt hur rummet möbleras. Exempelvis behöver samtalsledare tänka på att undvika placera stolar på så vis att barnet hamnar i blickfånget mitt emot samtalsledaren. Timetimer är en klocka som på ett tydligt sätt visar hur mycket tid som återstår av samtalet. Detta tidshjälpmiddel är ett viktigt hjälpmedel eftersom barn inte sällan har svårigheter med tidsuppfattningen. Inför ett samtal behöver samtalsledaren även identifiera eventuella ljud, dofter eller andra intryck som kan riskera att störa barnets koncentration under samtalen. Detta eftersom barn med funktionsnedsättning som exempelvis autism kan reagera starkt på olika sinnesintryck.⁶

Konsten att lyssna

Grunden för alla samtalstekniker och samtalsmetoder är lyssnandet. Att lyssna handlar om att vara uppmärksam, både på orden, intentionerna och bakomliggande känslor. Att lyssna handlar också om att vara lugn, invänta och följa med barnet som pratar.⁷ Det är viktigt att kunna stå ut med en viss tystnad och inte själv börja prata så snart barnet har slutat att berätta. Samtalsledaren ska inte heller

⁶ Springer L. (2005-2021)

⁷ Att lyssna på barn i familjehem (2016)

avbryta med inlägg, frågor och uppmaningar förrän barnet har talat till punkt och verkar behöva samtalsstöd.⁸

Barnet behöver tid och utrymme för att fundera och reagera. Samtalsledaren bör inte reagera alltför snabbt på barnets uttalanden, utan helat tiden följa barnets tempo. Om samtalsledaren snabbt fyller ut tystnaden förmedlar den att den egentligen inte förväntar sig någon respons från barnet.⁹ Tystnaden får samtidigt inte bli en belastning för barnet. Tystnad kan bromsa dialogen, skapa otrygghet och ge barnet en känsla av att vara tvungen att prestera.¹⁰

Förmågan att kunna lyssna är en god egenskap, att faktiskt höra vad någon säger, ta till sig det och förstå budskapet. Människor hör hela tiden, örat tar in ljud även om vi inte lägger märke till dem, men vi lyssnar inte. För att lyssna måste samtalsledaren viljemässigt fokusera på ljuden, hålla tillbaka tankar och prat och lyssna aktivt. Vår hjärna behöver tränas i att vara uppmärksam på den som pratar och det som sägs. En annan del i att lyssna är att visa den som pratar att vi faktiskt lyssnar och är intresserad av vad hen säger.¹¹

Öppna eller ledande frågor

Ofta behöver öppna och mer ledande och slutna frågor varvas. En bra utgångspunkt kan vara att börja med öppna frågor och, om det verkar svårt för barnet, gå över till mer ledande eller slutna frågor och därefter återgå till öppna frågor.¹² Det finns en allmän uppfattning om att öppna frågor generellt är bättre än slutna eller ledande frågor i samtal med barn. Öppna frågor har visat sig leda till att barn berättar mer, och leder till mindre påverkan än slutna frågor.¹³ Öppna frågor ökar barnets möjlighet att komma till tals och ge sin egen version.¹⁴

Ledande eller slutna frågor

Ledande frågor innehåller detaljer eller aspekter som barnet tidigare inte själv har nämnt. Frågorna ska besvaras med ett ja eller nej eller med alternativa färdigformulerade svar.¹⁵ Med ledande frågor finns en risk för att barnets beskrivningar inte längre är dess egna, utan blir påverkade av den vuxne.¹⁶ Ibland talar vi istället om slutna frågor, vilket syftar på frågor där svaret begränsas till ja, nej eller andra fasta alternativ. Både ledande och slutna frågor kan vara nödvändiga i vissa sammanhang.¹⁷

En form av slutna frågor är flervalsfrågor eller skalfrågor som kan vara hjälpsamt för blyga eller osäkra barn genom att de då kan delta utan att behöva säga så mycket. Samtalsledaren kan till exempel beskriva två olika reaktioner på en händelse eller situation och fråga om någon av dem stämmer med barnets egen, eller om den kanske ligger någonstans däremellan.¹⁸

Yngre barn och barn med funktionsnedsättning, exempelvis IF eller autism kan i större utsträckning än äldre barn behöva stödet av mer ledande eller slutna frågor.¹⁹ För vissa barn kan det kännas tryggt att det går att svara "rätt eller fel" på en fråga.²⁰

⁸ Cederborg A.C (2000)

⁹ Øvreeide H. (2010)

¹⁰ Prata med mig! (2009)

¹¹ Förskoletidningen (2018)

¹² Cederborg A-C (2014)

¹³ Fängström K. (2017)

¹⁴ Cederborg A-C Hellner och Larsson (2009)

¹⁵ Cederborg A-C (2014)

¹⁶ Fängström K. (2017)

¹⁷ Cederborg A-C (2010)

¹⁸ Wilson J. (2001)

¹⁹ Cederborg A-C (2014)

²⁰ Trygg Lycke S., Kuehn Krylborn L. och Holm Ivarsson B. (2013)

Barn med funktionsnedsättning exempelvis IF eller autism kan känna sig mindre stressade och mindre osäkra av den här typen ledande eller slutna frågor, dvs frågor med svarsalternativ. Eftersom barn med funktionsnedsättning exempelvis IF eller autism inte sällan har begränsningar med att kunna uttrycka sig är det oftast hjälpsamt för dem att samtalsledare använder sig av kommunikativt och kognitivt hjälpmedel. Ett exempel på den här typen av hjälpmedel är att be barnet att välja en siffra mellan 1-10 eller att använda sig av skattningsskalor med ansikten som barnet bäst beskriver ett önskat läge. På så vis upplever barnet att den har knäckt den kommunikativa koden och hur den ska svara för att uppleva att den inkluderas som jämbördig part i samtalet.²¹

När samtalsledaren använder ledande eller slutna frågor är det viktigt att notera hur barnet uppfattar både situationen och den vuxnes avsikter och förväntningar. Tonfall och röstläge har betydelse för barnet. En tumregel är att ju fler ledande eller slutna frågor som ställs, desto större kompetens och desto mer reflektion krävs av samtalsledaren.²²

Viss forskning visar på mindre risker med ledande och slutna frågor än vad som allmänt antagits. Exempelvis visar forskning att ledande frågor kan ge fler svar från barnet och barnet kan ha en förmåga (red. anm.) att hantera och ifrågasätta de antaganden som ledande frågor ofta består av.²³

Öppna frågor

Öppna frågor kan vara mer som invitationer till att berätta än direkta frågor. De formuleras på ett sätt som uppmuntrar barnet att självt ge innehållsrika berättelser som samtalsledaren kan fråga vidare om.²⁴ Det är ofta bättre att ge barnet en direkt uppmaning, som till exempel: "Berätta...", "Förklara..." eller "Beskriv...", än att fråga: "Kan/vill du berätta...?".²⁵

Efter barnets berättelse kan samtalsledaren följa upp berättelsen med fortsatta invitationer som bygger på att barnet ombeds att berätta "igen" eller "mer" om ett visst ämne. När samtalsledaren ställer samma fråga vid upprepade tillfällen kan skälet för upprepningarna behöva förklaras för barnet. Detta för att barnet inte ska behöva tolka upprepningarna som att det har svarat fel eller dåligt på frågan. Exempelvis kan samtalsledare utgå ifrån sig själv och förklara för barnet att det ibland kan vara bra att höra samma sak flera gånger eller på lite olika sätt för att verkligen förstå barnets berättelse.

Barnet behöver få berätta i sin egen takt och så länge det önskar.²⁶ För att få barnet att berätta mer, eller om barnet har svårt att ge svar, kan mer specifika eller uppföljande frågor ställas.

Yngre barn och barn med funktionsnedsättning, exempelvis IF eller autism (red. anm.) kan exempelvis ha svårare för de helt öppna invitationerna.²⁷ Den främsta anledningen till att barn med funktionsnedsättningar exempelvis IF eller autism har svårigheter med öppna invitationer är att ett svar kräver en bedömning av den som ska svara, dvs. barnet. Det är generellt svårt ibland, till och med omöjligt för barn med funktionsnedsättningar som exempelvis IF eller autism att göra dessa bedömningar. Barnen kan inte alltid automatisk tänka ut eller förstå vad deras bedömning ska baseras på, därför kan de behöva mer information för att de ska kunna göra en bedömning.²⁸

Viss forskning pekar också på att öppna frågor inte generellt är tillräckligt för att stödja barn till att berätta om negativa känslomässiga erfarenheter. Barn delar sällan känslomässiga erfarenheter

²¹ Springer L. (2005-2021)

²² Gustafsson L.H. (2018)

²³ Iversen C. (2013)

²⁴ Cederborg A-C (2014)

²⁵ Doverborg-Österberg E. och Pramling I. (1985)

²⁶ Cederborg A-C (2014)

²⁷ Cederborg A-C (2014)

²⁸ Springer L. (2005-2021)

spontant enbart med stöd av helt öppna frågor.²⁹ Följdfrågor eller detaljfrågor kan inledas med ord som vem, vad, var, vilka, när och hur.³⁰

Samtalsledaren bör fundera över nödvändigheten av att använda frågor med "varför" eftersom det kan uppfattas som en anklagelse och kan göra barnet försvarsinriktat. Både de öppna invitationerna och de mer specifika följdfrågorna kan kombineras med en upprepning av vad som sagts tidigare, för att få fördjupad information om just detta. Det här är en frågeteknik som kan vara speciellt användbar för yngre barn och barn med minnesbegränsningar.³¹

En del barn kan behöva kämpa med att svara på frågor på grund av att de har särskilda svårigheter med minnet. I de fall ett barn har svårigheter med t ex arbetsminnet, kan barnet under det pågående samtalet glömma vad det var för fråga den skulle besvara eller vad de nyligen har pratat om. I dessa fall är det hjälpsamt för barnet att samtalsledaren upprepar frågan eller sammanfattar det som nyligen sagts. Barn som har svårigheter med långtidsminnet behöver däremot samtalsledarens hjälp med sammanhangsmarkeringar och att samtalsledaren fyller på frågeställningen eller det den vill att barnet berättar om med detaljer. Många av barn med funktionsnedsättningar exempelvis IF eller autism har inte sällan svårigheter med både långtids- och arbetsminnet vilket således kräver två olika förhållningssätt för samtalsledaren.³²

När samtalsledaren använder denna frågeteknik är det viktigt att använda sig av barnets egna ord. Ett annat sätt att komplettera en invitation eller fråga är att kombinera den med en allmän information om hur barn brukar berätta eller om barns rättigheter. Det kan vara ett sätt att stödja barnet att berätta om framför allt svåra erfarenheter.

Stödjande kommentarer

Stödjande kommentarer och reaktioner, som att säga hm, jaha och att nicka, är oftast bättre än nya frågor för att skapa ett flyt i barnets beskrivningar.³³ Det riskerar inte att påverka barnets beskrivningar utan behövs tvärtom för att bekräfta att en lyssnar på barnet.³⁴

Att kortfattat upprepa det som barnet nyss har sagt kan också vara ett effektivt och bekräftande sätt att behålla ett flyt i samtalet. Det är då viktigt att använda barnets egna ord så mycket som möjligt. Upprepningar ger barnet ro att bli kvar i och följa sina egna tankar, känslor och associationer utan att störas av den vuxnes inspel.³⁵ Det ger också barnet en bekräftelse på att den vuxne har lyssnat. Beskrivningar och upprepningar kan ges med ett lätt frågande eller undrande tonfall, som kan uppmuntra barnet att nyansera och utvidga det som det redan har sagt.³⁶

Gör sammanfattningar

När barnet stannar upp i en beskrivning kan det vara effektivt att kort sammanfatta vad barnet berättat istället för att be barnet berätta vidare. Barnet stannar gärna upp för att få bekräftelse på att det som det har sagt har nått fram. Efter en sådan bekräftelse fortsätter ofta barnet spontant sin berättelse.³⁷ Sammanfattningar är också ett viktigt sätt att stämma av att samtalsledare har uppfattat barnets

²⁹ Fängström K. (2017)

³⁰ Cederborg A-C (2014)

³¹ Cederborg A-C (2014)

³² Springer L. (2005-2021)

³³ Øvreeide, H. (2010).

³⁴ Cederborg, A.C. (2014)

³⁵ Prata med mig! (2009)

³⁶ Øvreeide, H. (2010)

³⁷ Ibid

berättelse rätt.³⁸ Ge därför utrymme för barnet att korrigera och precisera, till exempel genom att fråga om det som har sagts stämmer.³⁹ Sammanfattningar kan användas för att ta ett steg vidare i samtalet eller för att byta fokus. De kan också användas vid avslutningen på samtalet.⁴⁰ Gör sammanfattningarna korta annars finns en risk för att barnet slutar att lyssna.⁴¹

Reflektioner och beskrivningar istället för frågor

En typ av sammanfattningar är reflektioner som samtalsledaren delger barnet. Då handlar det inte om att använda barnets ord, utan att samtalsledaren med egna ord återspeglar det barnet har berättat. Det kan göras kontinuerligt under ett samtal.⁴² Ibland har barnet inte tillgång till ord och begrepp för att beskriva sina erfarenheter, och direkta frågor kan vara svåra att svara på. Barnet kan känna sig osäker på vad som är "rätt" svar. Då kan samtalsledaren använda försök till beskrivningar, som är anpassade till barnets utvecklingsnivå, och som barnet kan känna igen sig i. Detta är ett sätt att aktivera barnets egna associationer och kan fungera som stöd för barnet att börja berätta. Det kan ofta vara användbart i inledningen av ett samtal, och det kan vara lämpligt att övergå till mer öppna frågor när barnet börjat berätta. Barn kan uppleva det som en lättnad att slippa svara på frågor och istället få lyssna på samtalsledarens tankar och reflektioner, och nicka alternativt skaka på huvudet medan barnet samlar sina egna tankar kring ämnet. Vid reflekterande kommentarer eller beskrivningar är det ännu viktigare än vid sammanfattningar att ge barnet möjlighet att bekräfta eller korrigera det samtalsledaren säger. Inbjudan till det kan enklast göras genom att använda ett frågande tonfall. Samtalsledaren kan också direkt fråga barnet om det håller med om det som samtalsledaren just har sagt eller fråga om det stämmer. Samtidigt finns risken att sådana reflektioner och beskrivningar blir mer av påståenden och tolkningar från samtalsledarens sida, vilket kan öka risken för en negativ påverkan på barnets berättelse. Det är alltså en balansgång och samtalsledaren måste bedöma om sådana reflektioner och beskrivningar kan användas i den specifika situationen.

Användbara material, verktyg och hjälpmedel

Samtalsledare behöver förbereda sig inför samtal med barn med att ha någon form av material, verktyg eller hjälpmedel tillgängliga. Samtalsledare behöver således ta reda på om där finns svårigheter hos barnet exempelvis med uppmärksamhet eller minnet utifrån att barnet kan ha behov av strategier för att öka begripligheten av kontexten, förväntningar och överhuvudtaget för att öka förutsättningar för delaktighet i samtalen. Det finns givetvis individuella skillnader, en del barn klarar sig hjälpligt trots eventuell funktionsnedsättning, men samtalsledaren bör alltid överväga att använda sig av material, verktyg eller hjälpmedel för att sedan utvärdera utfallet. Samtalsledaren behöver vara medveten om vikten av att använda hjälpmedel som motsvarar barnets behov av stöd. Det är inte ovanligt att samtalsledare avstår att använda material/verktyg/hjälpmedel av olika skäl, exempelvis på grund av ovana eller att på grund av att samtalsledare överskattar barnets förmåga. Det är av stor vikt att samtalsledare använder sig av relevant material/verktyg/hjälpmedel eftersom det minskar stressen och fungerar avlastande för barnet i synnerhet för barn med funktionsnedsättningar exempelvis IF eller autism.⁴³

Litteraturen är delvis motsägelsefull när det gäller frågan om att använda material, verktyg eller hjälpmedel i samband med samtal med barn. Det finns såväl förespråkare för användandet som

³⁸ Golsäter M. (2014)

³⁹ Øvreeide, H. (2010)

⁴⁰ Trygg Lycke S. 2013

⁴¹ Cederborg A-C (2014)

⁴² Trygg Lycke S. (2013)

⁴³ Springer L. (2005-2021)

motståndare av att använda material, verktyg eller hjälpmedel vid samtal med barn. Om och hur samtalsledare använder sig av material, verktyg och hjälpmedel i samtalet är delvis beroende av samtalets syfte och sammanhang.

Tillgång till ritblock, blädderblock eller en whiteboardtavla för att med stödord och enkla teckningar illustrera viktiga aspekter i samtalet kan öka barnets begriplighet, trygghet och koncentration. För mer information om användning av verktyg. (se MFoFs kunskapsdokument, En modell om samtal med barn och filmad föreläsning om modellen). Ibland kan det vara bra att utgå från en barnanpassad informationsbroschyr eller en bok som beskriver det som barnet behöver få information om och förberedas inför.⁴⁴ Familjekarta och nätverkskarta är stöd som brukar användas inom socialt arbete. Det innebär att barnet ombeds göra en karta över familjen, släkten, skolkamrater, lärare och andra vuxna. Kartan kan fungera som utgångspunkt för ett samtal kring barnets liv och vardag.

Ytterligare former av material, som kan fungera som stöd för samtalen, är känslkort, figurer och dockor.⁴⁵ Fler exempel på stöd av kreativ karaktär är att låta barn rita eller måla under tiden som samtalen pågår. Samtalsledaren kan även ha några spel och leksaker tillgängliga. Musik kan också på olika sätt vara användbart, till exempel genom att låta barnet välja en favoritlåt som samtalsledaren och barnet tillsammans kan lyssna på och prata om. Material och olika hjälpmedel kan vara ett bra sätt för samtalsledaren att skapa en gemenskap med barnet. Det kan medverka till att avdramatisera situationen och inbjuda barnet till en kontakt som inte känns hotande. Barnet får något annat att fästa uppmärksamheten på, istället för att behöva se samtalsledaren ögonen.

För ungdomar kan det upplevas som ett stort ansvar att berätta fritt om sitt liv och sin situation. Ungdomar har uttryckt att det kan underlätta att få göra något konkret med händerna samtidigt som ett samtal pågår⁴⁶. Kreativ sysselsättning kan också dämpa barnets oro.⁴⁷ Särskilt yngre barn blir ofta mer intresserade av samtal som förs med hjälp av dockor, bilder och teckningar. Yngre barn har ofta också svårare att sätta ord på sina tankar och kan ha hjälp av att få måla eller använda samtalsbilder för att skapa berättelser och sammanhang, som hjälper dem att bearbeta sina egna inre processer.⁴⁸ När barnet ritar kan samtalsledaren be barnet berätta om sin teckning. Om bilder, teckningar eller figurer används som stöd för samtalet bör syftet i första hand vara att skapa kontakt och få igång ett samtal, inte att tolka barnets känslor och tankar genom symbolerna. Det material eller hjälpmedel som används behöver anpassas till barnets behov och önskemål. Det är därför viktigt att ha en dialog med barnet och berätta vilka alternativ som finns.

⁴⁴ Sandberg A. (2014)

⁴⁵ För mer information om att använda känslkort m.m. se MFoFs kunskapsdokument och kompletterande filmad föreläsning,

En modell om samtal med barn samt MFoFs animerade film om att samtala med barn.

⁴⁶ Maskrosbarn (2017)

⁴⁷ Langballe Å. och Schultz J. H. (2016)

⁴⁸ Kreicbergs U. och Hagen Budny M. (2014)

Förslag till diskussionsfrågor

Vad har ni för kunskap och erfarenhet för användande av olika hjälpmedel?

För och nackdelar med dessa?

Hur kan dessa hjälpmedel användas i samtal med barn inom ramen för samarbetsamtal?

Vilka är era behov av att använda olika hjälpmedel i denna kontext?

Referenser

- Att lyssna på barn i familjehem: en modell för nationell uppföljning av barn i familjehem. Socialstyrelsen. Stockholm; 2016.
- Cederborg A-C. Att lyssna på barn och ungdomar. I: Cederborg A-C. red. Barnperspektiv i socialtjänstens arbete. Gleerup. Malmö; 2014.
- Cederborg A-C. Barnintervjuer. Vägledning vid utredningsarbete. Liber. Falköping; 2000.
- Cederborg A-C., Hellner Gumpert C. och Larsson Abbad G. Att intervjua barn med intellektuella och neuropsykiatriska funktionshinder. Studentlitteratur. Lund; 2009.
- Cederborg A-C. Att intervjua barn: vägledning för socialsekreterare. Stiftelsen Allmänna barnhuset. Stockholm; 2010.
- Dale P.S. *Language development: Structure and function*. New York; Holt, Rinehart & Winston. 1976.
- Doverborg-Österberg E. och Pramling I. Att förstå barns tankar. Metodik för barnintervjuer. Liber. Stockholm; 1985.
- Fivush R. och Schukat J.R. Content consistency and coherence of early autobiographical recall, I M. S. Zaragoza J. R., Graham G.C., Hall R., Hirshan & Y.S. Ben-Porath (eds.), *Memory and testimony in the child witness* (Vol 1, pp. 5-23). Thousand Oaks CA; Sage 1995.
- Fängström K. "I don't remember anything". Optimising the choice of method when interviewing preschoolers. Doktorsavhandling. Uppsala universitet. Uppsala; 2017.
- Golsäter M. Skolsköterskans samtal om hälsa med barn och unga i skolan. I: Söderbäck M. red.
- Goodman G.S. och Reed R. Age differences in eyewitness testimony. *Law and Human Behavior*, 10, 317-332. 1986.
- Gustafsson L.H. personlig kommunikation. Svenska barnläkarföreningen. 2018.
- Heimer M., Näsman E. och Palme J. Rättighetsbärare eller problembärare? Barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser. Stockholm; 2017.
- Iversen C. Making questions and answers work: negotiating participation in interview interaction. Acta Uppsala Universitet. Uppsala; 2013.
- Konsten att lyssna: Förskoletidningen och Praktisk pedagogik nummer 4 Gothia Kompetens AB. Stockholm; 2018.
- Kreichbergs U. och Hagen Budny M. Samtal med barn och deras familjer om döden. I: Söderbäck M. red. Kommunikation med barn och unga i vården. Liber. Stockholm; 2014.
- Lamb M.E., Sternberg K.J. & Esplin P.W. "Making children into competent Witnesses: Reactions to the amicus brief". *Psychology, Public Policy, and the Law* 1: 438-449. 1995.
- Langballe Å. och Schultz J.H. Elever utsatt för våld og Selsuelle overgrep - samtalen som redskap for å oppdage og hjelpe. I: Mevil K., Lillevik O. och Edvardsen O. red. Vold mot barn Teoretiske, juridiske og praktiske tilnaerminger. Gyldendal akademisk. Oslo; 2016.
- Leippe M., Romanczyk, A. och Manion A. Eyewitness memory for a touching experience: Accuracy differences between child and adult witnesses. *Journal of Applied Psychology*, 76, 367-379. 1992.
- Maskrosbarn. Intervjuer med ungdomar och workshop med ungdomar och socialsekreterare 2017.
- Poole D.A., Lamb M.E., Orbach Y. och Esplin, P.W. Recent research on children's testimony about experienced and witnessed events. *Developmental Review*, 24, 440-468. 2004.
- Prata med mig! En vägledning om att samtala med barn för dem som arbetar inom socialtjänsten. Oslo; Barne og likestillingsdepartementet; Översättning Stockholms stad 2009.
- Sandberg A. och Söderbäck M. Kommunikativ utveckling och miljöns betydelse. I: Söderbäck M. red.
- Trygg Lycke S., Kuehn Krylborn L. och Holm Ivarsson B. Motiverande samtal och behandling vid övervikt och fetma: vuxna, ungdomar och barn. Gothia utbildning. Stockholm; 2013.
- Wilson J. Barnets röst i utredning och behandling. Mareld. Stockholm; 2001.
- Øvreeide H. Samtal med barn: metodiska samtal med barn i svåra livssituationer. Studentlitteratur. Lund; 2010.
- Materialet baserar sig även på erfarenheter från bland annat handledningstillfällen som Lydia Springer, specialist inom klinisk psykologi med inriktning på funktionsnedsättning, har haft sedan år 2005, med yrkesverksamma som möter föräldrar med funktionsnedsättningar exempelvis IF eller autism som dessutom kan ha egna barn med funktionsnedsättningar exempelvis IF eller autism.

